

Bojurishte Industrial Zone. It is a great opportunity and chance if the competent institutions of the two countries and the companies in this field succeed to maintain intensive contacts and jointly seek forms of cooperation applicable to the Bulgarian conditions to promote the implementation of infrastructure projects.

The Bulgarian government many times declared that highly appreciates China's foreign policy on win-win cooperation, which benefits the international community. That's why Bulgaria values the mutual friendship between the two countries and will work with China to deepen cooperation under the "Belt and Road" initiative and expand exchanges in all available fields. Bulgaria also will make unremitting efforts to promote cooperation between Central and Eastern European countries and China as well as between the European Union (EU) and PRC. From that point of view Bulgarian government is strongly motivated to support and actively participate in the initiative for cooperation between China and CEE (16+1) and considers it as an important platform for expanding the bilateral relations in all fields, and an effective addition to EU-China relations. In this regard the two countries should jointly build the "Belt and Road" integrating their own national development strategies and seek more opportunities for cooperation.

02 Temmuz 2018

MADDE YAYIMLANDIKTAN
RA GELEN DOKÜMAN

Articles and Scientific Communications

Baruthane (020307)

Ottoman Gunpowder Factories (*Baruthanes*) in Bulgaria

*Lyubomir Mikov**

Abstract: The presented *baruthanes* give grounds for making the following important conclusions: First, almost all *baruthanes* were built in the 19th century as gunpowder stores or powder-kegs and have a specific architecture (an exception in this regard is the state factory in Razgrad for the production of refined saltpeter). Second, the spread of these *baruthanes* follows the policy of decentralization implemented by the Ottoman authorities in the establishment of *baruthanes* outside the Bulgarian lands. Third, the built *baruthanes* were most likely related to the securing of gunpowder for the Russian-Turkish wars in the nineteenth century.

Keywords: gunpowder factories, *baruthanes*, Ottoman Empire, Bulgaria.

It is a known fact that firearms were introduced in the Ottoman state in the middle of the 15th century or during the reign of Sultan Mehmed II Fatih (1444–1446, 1451–1481) in the capture of Constantinople in 1453. This innovation was vital for the Ottoman army and for that reason gunpowder became major ammunition. The first gunpowder factory (*baruthane*) for its production was also built under Sultan Mehmed II Fatih near Atmeydanı (the Hippodrome) in Istanbul (Agoston 2005: 129). Later on, *baruthanes* were established elsewhere in Istanbul, as well as within the empire. The most important of them dating from the 16th century operated in Istanbul, Cairo, Baghdad, Aleppo, Yemen, Buda, Belgrade and Temesvar (Temesvár). Less important *baruthanes* were located in Erzurum, Diyarbekir, Oltu, Van and in Estergon (Esztergom) and Peç (Pécs) in Hungary. In the 17th century gunpowder works were set up in Bor (in the province of Karaman), Salonica, Gallipoli and Izmir. *Baruthanes* were built in almost all major strongholds of the Empire. In the 17th century most gunpowder was produced in Istanbul, Gallipoli and Salonika (Agoston 2005: 128).

At the beginning of the 18th century in the Istanbul district Bakırköy was established a new *baruthane*, also known as „Baruthane-i Amire” (the Imperial

* *Lyubomir Mikov* is Professor, DSc at the Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum, Bulgarian Academy of Sciences. E-mail: lubo_mikov@abv.bg

D277

Arşiv vesikalarına göre

İSTANBUL BARUTHÂNELERİ

MUZAFFER ERDOĞAN

Giriş

İstanbul'un son beş yüz yıllık tarihini esaslı olarak kavrayabilmek için herhalde bütün teşkilât ve müessesâtiyle birlikte tetkik etmek ve böyle verimli bir inceleme sonunda vâzih bir neticeye erişmek mümkündür. Eski ev ve bahçeleriyle, tersâneleriyle, sarayhâneleriyle, kılıçhâneleriyle, tüfenkhâneleriyle, tophâneleriyle, darbhâneleriyle, tâbhâneleriyle hattâ salhâne ve aşhâneleriyle her an gözlerimizin önünde canlanmakta olan bu çeşit tesisler, bizi, Osmanlı bilgi ve tekniğinin tetkik edilecek yeni meseleleriyle karşılaştırmış bulunmaktadır. İşte eski ve yeni tarihî eserlerde ihmal edilerek incelenmemiş Türk-Osmanlı tesislerinden birisi de, hiç şüphesiz, İstanbul baruthâneleridir. Bir bakımdan karşımıza çözülmesi müşkül bir muamma hâlinde çıkan ve daha ziyade askerî bir mahiyet taşıyan bu mühim müessesenin geçirdiği tarihî safahatı, rastladığımız inanılır vesikaların ışığı önünde, burada mümkün merteye belirtmeğe gayret edeceğiz.

I

BAŞLICA BARUTHÂNELER

Başlangıcından sonuna kadar çeşitli mücadele ve muharebelerle meşgul olan Osmanlı imparatorluğu, harbin en mühim malzemesinin —hüküm sürdüğü topraklar üzerinde— imaline çalışmış ve bu maksatla muhtelif yerlerde baruthâneler tesis ve inşa ettirmekten geri kalmamıştır. Tarihî kayıt ve vesikalarda —İstanbul'da bulunanlar hariç olmak üzere— sık sık tesadüf edilenleri arasında bilhassa Selânik baruthânesi ile Gelibolu, Bağdad, Mısır, Belgrad ve İzmir baruthâneleri bulunmaktadır¹. Biz burada İstanbul baruthâneleri üzerinde-

¹ 5 Zilka'de 981 tarihli kayıtlardan birisinde (Mühimme Df. No. 25, vrk. 786) Budin baruthanesine temas edilmektedir. Ezcümle burada Budin beylerbeyisi Mustafa Paşa'nın gönderdiği mektuba göre bu baruthâne kârhâne ve neccârbaşı olan Radol'un daha evvelce Tamişvar'da ihdas olunan baruthâne hizmetini sebkettiği kaydedilmiştir.

İSTANBUL BARUTHÂNELERİ

Istanbul'daki ilk baruthâne bir yıldırım düşmesi sonucu havaya uçmuş ve etrafındaki dört mahallenin yanmasına sebep olmuştu. Aynı şekilde Bakırköy baruthânesi de 1726'daki bir yangın sonunda harab oldu.

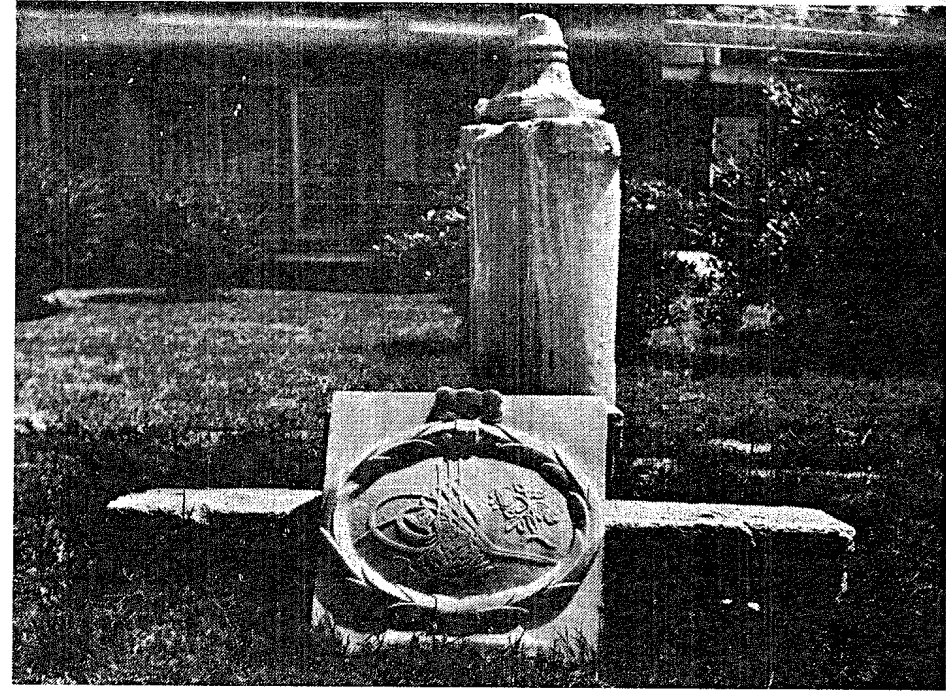
Erol ÖZKAN

İSTANBUL baruthânelerinin Türk - Osmanlı tarihinde ve sanat tarihimizdeki yeri çok önemlidir. Şimdiye kadar yeterince incelenmemiş Türk - Osmanlı tesislerinden birisi de hiç şüphesiz İstanbul baruthâneleridir. Başlangıcından sonuna kadar çeşitli mücadele ve muharebelerle meşgul olan Osmanlı imparatorluğu, harbin en mühim malzemesi olan barutu, hüküm sürdüğü topraklar üzerinde yapmış ve bu yüzden birçok yerde baruthâneler kurmuştur. Osmanlı imparatorluğunda ordu ve donanma ihtiyacı için barut hazırlanan yerlere baruthâne denirdi. İlk baruthâne İkinci Bâyezid tarafından Kâğıthâne'de yaptırılmıştır. XV. yüzyılda Tophane'de, Ayasofya'da, Etmeydanı'nda Şehremini ve Unkapanı'nda baruthâneler bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca Anadolu'da ve Rumeli'deki birçok yerde baruthâneler ve güherçile kalhâneleri vardı.

XVIII. yüzyıl başlarında, esasen yeter-

siz hâle düşen İstanbul baruthâneleri kapatılmış, Bakırköy'de büyük ve yepyeni bir baruthâne Baruthâne-i Âmire adıyla kurulmuş, diğer baruthâneler ortadan kaldırılarak Gelibolu ve Selânik'te yenileri açılmıştı. Her baruthânenin başında geniş yetkilileri olan bir idare âmiri bulunurdu. İstanbul'da kurulan ilk Türk baruthânesinin 895 (M. 1490) tarihinde faaliyette olduğunu ve bu baruthânenin bir yıldırım düşmesi sonunda civardaki dört mahallenin de yanmasına sebep olduğunu vesikalardan öğreniyoruz.

İlk İstanbul baruthânesinin yanması üzerine, bir yenisi II. Sultan Bâyezid zamanında ahşap olarak inşa ettirildi. Bu baruthâne, Kanunî Sultan Süleyman zamanında kârgir hale getirildi ve üzeri kurşunla kaplandı. Baruthânenin içinde her biri onar kantar ağırlığında yüze yakın tunç havan dibek vardı. İmalâthâne su ile müteharrik çarklar vasıtasıyla işli-

Bakırköy baruthânesinde son yıllarda ortaya çıkarılan kalıntılar.

yorduk. (Başvekâlet Arşivi, Mühimme Defteri, No. 14, hüküm No. 1551). Kâğıthane'deki bu baruthânenin Sultan İbrahim devri sonlarına kadar işlenmiş olduğu anlaşılmaktadır. II. Selim devrinde baruthâneler ıslah edildiği gibi idarî bakımdan da birleştirilmiş ve başlarına baruthâneler nâzırı getirilmişti.

III. Selim devrinde ise baruthânelerin gelir ve giderleri ile gerekli ödenek bir döner sermaye hâline getirildi. Tarihî vesika ve kayıtlarda İstanbul'da bulunanlar hariç olmak üzere en sık adı geçenler arasında bilhassa Selânik baruthânesi ile Gelibolu, Bağdad, Mısır, Belgrad, ve İzmir baruthâneleri bulunmaktadır. İstanbul baruthâneleri hakkında araştırma yaparken, Osmanlı tarih ve vekaayinâmelerinde bu hususta tatmin edici bilgilerin bulunmadığını söylemek gerekir. Fakat arşiv vesikaları boldur.

Istanbul baruthânelerinin, fetihten itibaren geçirdiği dönemler belli başlı beş safhadan geçmiştir. Bu baruthâneleri şöyle sıralamak mümkündür: Atmeydanı, Kâğıthâne, Bakırköy, Şehremini, Azatlı baruthâneleri.

Istanbul baruthânelerini incelerken 23 receb 1074 tarihli bir arşiv vesikasından IV. Mehmed devrinde Selânik'te «Müftî» değirmeni mevkiinde bir baruthâne olduğunu ve buranın idaresinin Selânik kadısı ile Selânik barut mübâşirine verildiğini anlıyoruz. Bu baruthâne XVIII. yüzyıl ortalarında yanmıştır.

Gelibolu baruthânesi daha ziyade donanmanın barut ihtiyacını karşıladı. Uzun süren harplerde Selânik ve İzmir baruthânelerinin de donanma için çalıştığını biliyoruz. Senede iki bin kantar barut istihsal edebilmesi yolunda bazı teşebbüslerin yanı sıra çarhların çift hâle getiril-

gary, but not in Syria, however, neither possibility can be excluded. Therefore, the figures of the list are not to be taken for granted, but they can be accepted as an indication of ratios.

The list mentions Belgrade and Szendrő with their belongings as parts of the *vilayet* of Buda. However, as it handles them separately, we can regard the Drava as the southern border of this province; thus the four Hungarian *vilayets* (Buda, Temesvár, Eger, and Kanizsa) were permanently controlled by 17,404 soldiers. In the Balkans, 14,620 soldiers were stationed up to the river Drava. More than three quarters of them, 10,620 soldiers defended Bosnia, the majority of the remainder were squeezed into the garrisons on the northern border from Bender and Akkerman through Silistre to Pojega. In contrast, the Middle East was defended by altogether 6,172 soldiers.

The register records altogether 38,196 soldiers in Hungary, on the Balkan Peninsula and in the Middle East without Egypt. (This number infers that the renewal of the *herats* had been completed and all the soldiers of the particular territories had been registered.) Without attaching too much importance to numbers, astonishing ratios can be detected: out of the 38,196 soldiers, 18,024 (= 73%) occupied Hungary and Bosnia, roughly 10% defended the line of the Drava-Sava-Lower Danube-Black Sea, 1% the interior of the Balkans, and 16% the Middle East.

The disproportion would not be so high if we had the data for Anatolia and Egypt, and knew something about the troops sent to the garrisons from the Porte. As we do not have any data from that period, we cannot make up for the missing information by estimating the numbers either. It is worth playing with numbers a bit, only to realize that we cannot overestimate the number of the missing soldiers to such an extent that it should change the great disproportion. The final conclusion is always the same: the territory between the Drava and the Sava and Bosnia were defended by at least twice as many soldiers as the vast eastern part of the Empire.

If conclusions from the data of one single register, which is not free of problems, can be drawn at all, they can be summarized as follows: for the Ottoman court it was the Habsburg Empire and Europe behind it that remained the main enemies even seven years after the peace of Zsitvatorok (1606).

This fact and the geographical position of the territory basically determined the situation of the central parts of Hungary and the characteristics of Ottoman rule in the country. The Ottomans heavily occupied and taxed their provinces here, but they did not seek to directly influence the everyday life of their subjects. Hungary survived the Ottoman period without major religious, social, and institutional changes.

Edited by

GÉZA DÁVID and PÁL FODOR

Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic
Relations in the Age of Süleyman the Magnificent.
Budapest-1994, s. 149-159. ON 38863.

OTTOMAN GUNPOWDER PRODUCTION IN HUNGARY IN THE SIXTEENTH CENTURY: THE *BARUTHANE* OF BUDA

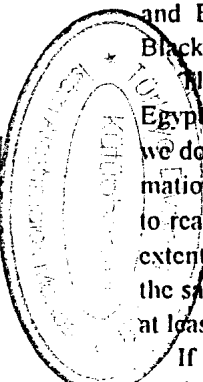
GÁBOR ÁGOSTON
(Budapest)

Baruthane

UNTIL recently the history of the Ottoman fortress system in Hungary had attracted only very modest scholarly attention. Researchers almost totally neglected the fact that the most important strongholds were war material repositories, food warehouses as well as centres of gun casting and ammunition production. Considering the topic from this angle may enrich military history and may add important details to our knowledge about the supply and maintenance of the Ottoman fortresses in Hungary.

The proliferation and application of firearms—one of the main elements of the so called “military revolution” introduced to the scholarly audience by Michael Roberts and Geoffrey Parker—caused considerable changes in European society, economy, and financial and military administration of the 16th and 17th centuries. It served as a challenge for the Ottoman Empire to which they had to respond. The Ottomans had to pay attention to the development of artillery and the continuous production and replenishment of ammunition and weapons. This work could be fulfilled only with the help of the main military plants in the provinces. The gunpowder factory (*baruthane*) in Buda was one of these. As a result of the special local circumstances the tasks of this *baruthane* differed from the ones in the other parts of the Empire. Situated in the northern part of the Ottoman Empire, sharing a border with the strongest enemy, Buda was the centre of economic and military administration in that territory. The task of this most distant and newest bulwark of the Ottoman fortress-system was determined by the nature of the military struggle in this province. After the campaigns of Süleyman the Magnificent (1520–1566) the next army, led by the Sultan himself, came to Hungary during the Habsburg-Ottoman war of 1593–1606. As a result, the maintenance and extension of Ottoman rule in Hungary became the mission of the local troops of this faraway region. Buda, along with the other fortresses, could accomplish its tasks only if it had possession of enough munitions and weaponry for this purpose. As the main powder mills of the Empire, i.e. Istanbul, Gallipoli, Thessalonica, Izmir, Belgrade, Bor in Karaman, Van, Ercis, Cairo, Baghdad, and Aleppo, were remote from the Hungarian battle-line, and, as

356.0724
HON.0

MADDE YATIM ANDIKTAN
13 SUBAI 1005
1921 SELAN BOKMAN

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA BARUT SANAYİ:
XVII. VE XVIII. YÜZYILLARDA SELANİK, GELİBOLU VE
İZMİR BARUTHÂNELERİ

Gábor ÁGOSTON*

Osmanlı devleti kale, ordu ve donanma için gerekli barut ihtiyacını karşılamak üzere imparatorluk sathında pek çok baruthâne tesis etmişti. XVI. yüzyılda bu baruthânelerin önemlileri İstanbul, Kahire, Bağdat, Halep, Yemen, Budin, Belgrat ve Temeşvar'da işletilmekteyken nispeten daha az önemli olanları ise Anadolu'da Erzurum, Diyarbakır, Oltu ve Macaristan'da Estergon ve Peç'te kurulmuştu. XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin İstanbul Baruthâneleri yanında Karaman eyaletindeki Bor, Selanik, Gelibolu ve İzmir'de yüksek kapasiteli baruthâneler kurdu. Bunlardan Selanik, Gelibolu ve İzmir XVIII. yüzyılda da temel barut üreticisi olmaya devam etti. İmparatorlukta bu baruthânelere ek olarak pek çok kalede hayvan veya insan gücüyle çalışan daha küçük barut değirmenleri de işletilmekteydi. Aşağıda XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Osmanlı barut üretimi bakımından son derece önemli olan Selanik ve Gelibolu baruthâneleriyle hakkında şimdiye kadar hemen hemen hiç bir bilgiye sahip olmadığımız İzmir barut karhânesi tarihi üzerinde durulacaktır. Şimdiye kadar kullanılmamış arşiv vesika ve defterlerine dayanan ve adı geçen karhânelerdeki barut üretimi ile ilgili bir makalenin baruthâneler de dahil olmak üzere Osmanlı müessese tarihi hakkında mühim çalışmaları olan¹ Sayın Prof. Mübahat Küttükoğlu hocamızın Armağan Kitabında yer almasını uygun bulduk.

Selanik Baruthânesi

Selanik'te bir barut fabrikasının kurulması kararının 1663 yılında Macaristan seferleri (1663-1664) sırasında alındığı anlaşılmaktadır. Amaç,

* Associate Professor, Georgetown University Department of History, Washington, DC
Bkn. Mübahat S. Küttükoğlu, "Baruthâne-i Amire," Türkiye Diyanet Vakfı *İslam Ansiklopedisi* (bundan sonra TDVİA) c. 5 (İstanbul, 1992), s. 96-98.

Prof. Dr. Mübahat S. Küttükoğlu'na Armağan

Editör: Zeynep Tarım Ertuğ, İstanbul 2006, s. 449-465.

İSAM 267681

2307

1956 (137)

BARUTHANE

Arşiv vesikalarına göre

İSTANBUL BARUTHÂNELERİ

MUZAFFER ERDOĞAN

Giriş

Istanbul'un son beş yüz yıllık tarihini esaslı olarak kavrayabilmek için herhalde bütün teşkilât ve müessesâtiyle birlikte tetkik etmek ve böyle verimli bir inceleme sonunda vâzih bir neticeye erişmek mümkündür. Eski ev ve bahçeleriyle, tersâneleriyle, sarâçhâneleriyle, kılınçhâneleriyle, tüfenkhâneleriyle, tophâneleriyle, darbhâneleriyle, tâbhâneleriyle hattâ salhâne ve aşhâneleriyle her an gözlerimizin önünde canlanmakta olan bu çeşit tesisler, bizi, Osmanlı bilginin ve tekniğinin tetkik edilecek yeni meseleleriyle karşılaştırmış bulunmaktadır. İşte eski ve yeni tarihî eserlerde ihmal edilerek incelenmemiş Türk-Osmanlı tesislerinden birisi de, hiç şüphesiz, İstanbul baruthâneleridir. Bir bakımdan karşımıza çözülmesi müşkül bir muamma hâlinde çıkan ve daha ziyade askerî bir mahiyet taşıyan bu mühim müessesenin geçirdiği tarihî safahatı, rastladığımız inanılır vesikaların ışığı önünde, burada mümkün mertebe belirtmeğe gayret edeceğiz.

I

BAŞLICA BARUTHÂNELER

Başlangıcından sonuna kadar çeşitli mücadele ve muharebelerle meşgul olan Osmanlı imparatorluğu, harbin en mühim malzemesinin —hüküm sürdüğü topraklar üzerinde— imaline çalışmış ve bu maksatla muhtelif yerlerde baruthâneler tesis ve inşa ettirmekten geri kalmamıştır. Tarihî kayıt ve vesikalarda —İstanbul'da bulunanlar hariç olmak üzere— sık sık tesadüf edilenleri arasında bilhassa Selânik baruthâneleri ile Gelibolu, Bağdad, Mısır, Belgrad ve İzmir baruthâneleri bulunmaktadır¹. Biz burada İstanbul baruthâneleri üzerinde

¹ 5 Zilka'de 981 tarihli kayıtlardan birisinde (Mühimme Df. No. 25, vrk. 786) Budin baruthanesine temas edilmektedir. Ezcümle burada Budin beylerbeyisi Mustafa Paşa'nın gönderdiği mektuba göre bu baruthânedeki kârhâne ve neccârbaşı olan Radol'un daha evvelce Tamışvar'da ihdas olunan baruthânedeki hizmeti sebkettiği kaydedilmiştir.

BAKIRKÖY'ÜN "BARUTHANE" Sİ

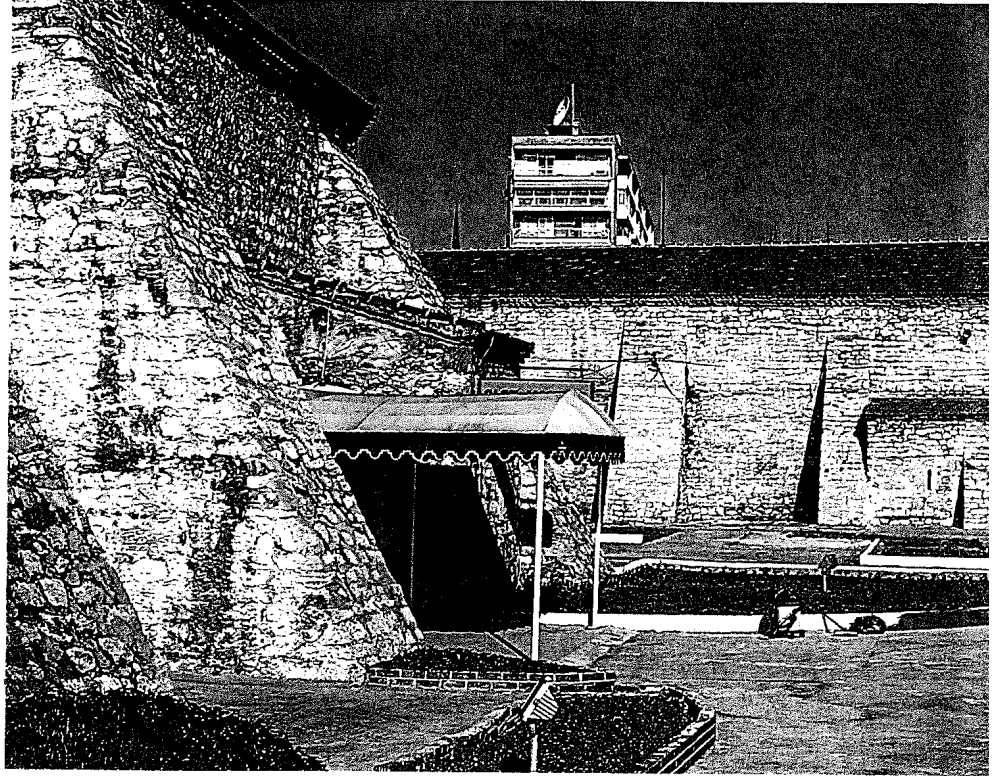
SERPİL GÜLBEK

Ömrü at üstünde savaşarak geçen Osmanlılar, düşmanlarına karşı zaman zaman kılıç kalkanla zaman zaman da top tüfekle mücadeleler vermişti. Ancak günümüzde insanlar, mümkün olduğu kadar ne kılıç kalkan ne top tüfek ne de tonlarca para harcanarak imal edilen nükleer silahları kullanmak istiyorlar. Hatta nükleer silahları toprak altına gömüyorlar, imha ediyorlar. Adeta Köroğlu'nun yüzyıllarca önce söylediği sözü doğrularcasına "tüfek icad oldu mertlik bozuldu".

İşte günümüzde Bakırköy'de bu anlamda bir etkinlik gerçekleştirildi. Bakırköy Belediye Başkanlığı tarafından restore ettirilen tarihi Baruthane Binası Bakırköy Belediye Başkanı Ai Talip Özdemir tarafından "Uluslararası Yunus Emre Kültür Merkezi" adıyla sanatseverlerin hizmetine sunuldu. Bir vakitler savaşmak için barut imal edilen tarihi bina artık kültür ve sanat olaylarına sahne olmak için kullanılacak.

İkinci dereceden tarihi eser olan Baruthane'nin "Uluslararası Yunus Emre Kültür Merkezi" adıyla sanatın hizmetine girmesi henüz çok yeni ama Bakırköy'ün ve Baruthane'nin tarihi bir hayli eskilere gidiyor.

4. yy.'da Büyük Konstantin tarafından kurulan Bakırköy zengin saraylar köşkleri ve dini amaçlı yapılarla donatılmıştı. Septimum adı verilen Bakırköy

adeta bir eğlence merkeziydi. İmparatorların büyük eğlenceleri günümüzün adeta çılgın partileri zengin düğün törenleri kutlamaları hep Bakırköy'de yapılırdı. Büyük havuzlar vardı. En önemlisi Bakırköy bir liman kentiydi, denizyoluyla gelen önemli kişiler buradan karaya çıkarlardı.

Bakırköy zamanla tahrip oldu. En önemli tahrip ise Latin istilası sırasında yaşandı. Bu istiladan sonra zenginliği çağrıştıran Septimum adından vazgeçilerek Makrohoru olarak ismi değiştirildi. Makrohoru Uzun Köy anlamına geliyordu ve bu isim Bakırköy'e haklı olarak verilmişti. Zi-

ra Marmara'ya Bakırköy'ün iki kilometre sahil şeridi vardı ve Bakırköy balıkçılıkla geçinen bir köydü.

Tarihe baktığımızda Bakırköy'de çok sayıdaki kiliseden anlaşıldığı kadarıyla (İtalyan, Rum ve Ermeni kiliseleri) Türkler Bakırköy'e uzun süre ısınamadılar. Buraya yerleşmekte bir hayli geciktiler. Bu devrede Bakırköy azınlıkların yaşadığı bir yer oldu. Ta ki 17. yy'a kadar. 17. yy ortalarına doğru Türkler Bakırköy'de yoğunluk kazandılar. Bu dönemde Bakırköy'de bir cami ile (Çarşı Cami) hamam inşa ettiler. Öte yandan Bakırköy'e yer-